

Spontini herontdekt

Gaspare Spontini en Céleste Erard met Maiolati op de achtergrond, door Wilhelm Titel (1813)

© Pommersches Landesmuseum Greifswald

In 2009 gaf Stéphane, de tiende hertog d'Ursel, duizenden boeken in bruikleen aan het kasteel. Deze collectie omvat ook vier verloren gewaande partituren van de Italiaanse componist Gaspare Spontini (1774–1851). We wisten al langer dat ze interessant en waardevol konden zijn, maar hun precieze betekenis werd pas onlangs duidelijk.

Bij de handgeschreven muziek vinden we vier titels: *Il Quadro Parlante*, *Il Geloso e l'Audace*, *Le Metamorfosi di Pasquale* en *L'Eccelsa gara*. Op enkele ervan staat ook trots genoteerd: 'in musica da me Gaspare Spontini'. Het gaat dus wel degelijk om autografen van Spontini. Alle gezaghebbende musicologische naslagwerken blijken deze vier titels te kennen, maar tot onze stijgende verbazing staat er telkens 'lost' bij. De bibliotheek van de hertog omvat dus vier verloren gewaande partituren van een van de grote namen uit de operageschiedenis. Spontini werd door Hector Berlioz en Richard Wagner zeer bewonderd en zijn werk is nu nog altijd relevant. Dat bewijzen de recente

dvd-opname van zijn opera *La fuga in maschera* (2014) en de opvoeringen van *La Vestale* in de Muntscouwburg (2015) en van *Olympie* in het Théâtre des Champs-Élysées in Parijs (2016).

De Italiaanse periode

Gaspare Luigi Pacifico Spontini wordt op 14 november 1774 geboren in een familie van landbouwers, in Maiolati, een dorp in de buurt van de stad Jesi, in de Italiaanse provincie Ancona. De kleine Gaspare is eigenlijk voorbestemd om priester te worden. Maar nadat zijn familie eindelijk heeft ingezien dat hij veeleer muzikaal talent heeft, krijgt hij een muzikale vorming, die hij afmaakt aan het conservatorium van Napels. Eens volleerd krijgt de jonge Spontini al snel opdrachten om opera's te schrijven voor theaters in Rome, Venetië, Firenze en Napels. Hierdoor raakt zijn naam bekend in heel Italië. Geholpen door die eerste successen, volgt hij in 1800 het hof van Bourbon-koning Ferdinand IV van Napels naar Palermo. Hij wordt er benoemd tot muziekdirecteur en dirigent. Het is daar dat hij in 1800 'onze' opera *Il Quadro Parlante* schrijft, een 'dramma giocoso' voor het Teatro Santa Cecilia. Het hofleven heeft echter ook zijn schaduwkanten, want in 1801 moet Spontini Palermo ijlings ontvluchten, na geruchten over een uit de hand gelopen affaire met een hofdame.

Hij trekt daarop naar Rome waar hij 'onze' *Il Geloso e L'Audace* schrijft, opnieuw een komische opera, die in de herfst van 1801 in het Teatro Valle in première gaat. Daarna krijgt hij opdrachten in Venetië, wat 'onze' opera *Le Metamorfosi di Pasquale* oplevert. Het is een 'farsa giocosa' voor het carnaval van 1802, op tekst van Giuseppe Foppa en opgevoerd in het befaamde Teatro San Moisè. Het zou zijn laatste opera worden voor Italiaanse operahuizen.

Napoleon, Joséphine en Gaspare

In 1803 besluit de ambitieuze Spontini om zijn geluk te gaan beproeven in Parijs. Frankrijk beleeft dan nog altijd turbulente tijden. Het is de periode van het

Consulaat, met Napoleon als eerste consul. Die is in 1796 in het geheim getrouwd met de zes jaar oudere Joséphine de Beauharnais, een West-Indische schoonheid. In 1804 kroont Napoleon zichzelf en Joséphine tot keizer en keizerin. Het is nu, op het toppunt van de macht van het keizerspaar, dat onze jonge, knappe en getalenteerde componist zich in

de belangstelling weet te werken van Joséphine. De keizerin benoemt hem in 1805 tot *Directeur de la musique de l'Impératrice et Reine*. Voor haar componeert hij 'onze' cantate *L'Eccelsa gara*, om de terugkeer te vieren van Napoleon na zijn zege in de Slag bij Austerlitz. De cantate wordt uitgevoerd op 8 februari 1806 in het Théâtre de l'Impératrice.

Gaspare Spontini omringd door de titels van zowat al zijn opera's, inclusief de drie opera's in de bibliotheek van de hertog d'Urseel (1821) © Bibliothèque nationale de France

De tekstdichter Luigi Balocchi laat Apollo en Minerva afdalen uit de Elysees velden om Homerus, Vergilius en Tasso de glorie van Napoleon en zijn *'magnanima sposa'* Joséphine te laten bezingen. Naar verluidt valt de muziek bij het publiek meer in de smaak dan de tekst; maar Joséphine smaakt beide.

Tegelijkertijd componeert Spontini ook *La Vestale*, zijn *'grand opéra'* die met de steun van Joséphine in 1807 voor het eerst wordt opgevoerd. Het betekent zijn doorbraak als operacomponist in heel Europa. Napoleon verleent hem hiervoor in 1810 de prijs voor de beste opera van de laatste tien jaar, de *Grand prix décennal*, waardoor hij meteen ook zijn beschermeling wordt. Dit leidt tot de opdracht om de opera *Fernand Cortez* te componeren die moet dienen als propaganda voor Napoleon. Ondertussen is voor Joséphine het tijd gaan keren. In 1809, als duidelijk wordt dat zij hem geen nakomelingen kan schenken, scheidt Napoleon van haar. Zij trekt zich terug op het kasteel van Malmaison, waar zij Spontini blijft ontvangen tot aan haar dood in 1814.

De gevierde componist

Als in 1814–1815 Napoleons heerschappij definitief voorbij is en de Bourbon-koning Lodewijk XVIII stevig op de troon zit, slaagt Spontini erin om in het gevlij van de nieuwe vorst te komen. Die stelt hem aan als hofcomponist, wat onder andere de opera *Olympie* oplevert. Spontini's naam en faam zijn nu zo groot dat de koning van Pruisen, Friedrich Wilhelm III, hem vraagt om aan het hof *Generalmusik-direktor* te worden. Spontini gaat in op het aanbod en trekt in 1820 naar Berlijn. In het portret dat in 1821 van hem gegraveerd wordt, zien we hem op het toppunt van zijn roem, met de onderscheidingen en titels die zijn carrière aan het hof van vier Europese dynastieën opleverde. De krans van medaillons geeft de titels weer van zowat al zijn opera's – inclusief de drie opera's in de bibliotheek van de hertog d'Ursel.

La Muette, het kasteel ten westen van Parijs waar zowat de hele familie Erard woonde

© Famille d'Ursel

In Berlijn bouwt hij zijn carrière als dirigent en componist verder uit, wat hem ook tegenkanting oplevert. Op zijn talrijke reizen doorheen Europa ontmoet hij vooraanstaande kunstenaars als Chopin, Berlioz, Wagner, Goethe en Chateaubriand. Later trekt hij zich terug in zijn geboortedorp Maiolati, waar hij op 24 januari 1851 sterft in de armen van zijn vrouw Céleste. Zijn geboortedorp zal hem en zijn vrouw blijven eren tot op de dag van vandaag.

Céleste Erard en de familie d'Ursel

In ons verhaal is tot nog toe een belangrijke sleutelfiguur onderbelicht gebleven: Céleste Erard (1790–1878), de echtgenote van Spontini. Na zijn aankomst in Parijs in 1803 maakt de jonge Spontini al snel kennis met de broers Jean-Baptiste en Sébastien Erard, de beroemde pianobouwers. Hij koopt er zijn piano en laat een aantal van zijn werken uitgeven bij de Demoiselles Erard. Zijn relaties met de familie Erard zijn blijkbaar zo goed dat hij in 1810 hun zakenpartner wordt en in 1811 trouwt met Céleste Erard, de 21-jarige dochter van Jean-Baptiste. Keizerin Joséphine ondertekent hun huwelijkscontract. Het wordt een gelukkig huwelijk, dat evenwel kinderloos blijft. Céleste

volgt haar man overal in zijn carrière doorheen Europa. Na Spontini's dood gaat ze opnieuw bij haar familie in La Muette wonen, een voormalig koninklijk jachtpaviljoen in de toen nog landelijke westelijke rand van Parijs. Ze overlijdt er op 1 oktober 1878, op 88-jarige leeftijd.

Een jaar eerder is op La Muette Sabine geboren, de dochter van Charles Franquet de Franqueville en Marie-Sophie Schaeffer-Erard. Haar overgrootmoeder is een nicht van Céleste Erard en haar grootvader, Antoine Eugène Schaeffer, heeft de leiding over de pianofirma Erard. In 1898 trouwt Sabine Franquet de Franqueville (1877–1941) op La Muette met de toekomstige hertog Robert d'Ursel (1873–1955). Zo wordt ze de overgrootmoeder van de huidige hertog Stéphane d'Ursel. Er is dus een onmiskenbare band tussen de familie Erard en de familie d'Ursel. Hedwige, de dochter van Sabine en Robert, verhaalt in haar mémoires uitgebreid over haar vakanties op La Muette en de familiebanden met de Erards. Het is dan ook niet moeilijk om te veronderstellen hoe de vier partituren van Spontini uiteindelijk in het bezit van de familie d'Ursel zijn gekomen.

Robert d'Ursel en Sabine Franquet de Francqueville op hun huwelijksdag op La Muette (14 april 1898) © Famille d'Ursel

Sabine Franquet de Francqueville, hertogin d'Ursel (1877–1941)
© Famille d'Ursel

Een muzikant in de familie

‘Soms bestaat het leven uit toevalligheden’, zegt Stéphane, de huidige hertog d’Ursel. ‘Als mijn familie en ik niet beslist hadden om te verhuizen, dan zou deze ontdekking zonder twijfel uitgesteld zijn tot de volgende generatie. Bij de verhuis van duizenden fraai gedrukte en ingebonden boeken naar Hingene kwamen immers ook enkele meer eenvoudige banden tevoorschijn. Binnenin zag ik pagina’s vol muzieknoten. “Tiens”, zei ik tegen mezelf, “we hadden een muzikant in de familie”. Tot ik de naam van Gaspare Spontini zag staan. Als historicus herinnerde ik me dat hij iets te maken had met Napoleon. Internet en Youtube leerden me dat Spontini inderdaad beroemd was tijdens het Empire, maar ook dat zijn muziek meer dan interessant en bij wijlen zelfs briljant is.’

‘Toen ik de bibliotheek in 2009 in bruikleen gaf aan de provincie, heb ik Koen De Vlieger, directeur van het kasteel, op het hart gedrukt om de vier manuscripten niet te beoordelen op hun uiterlijk, maar er goed voor te zorgen. Ze zijn van grotere waarde dan al die planken vol met prachtige boekbanden. Ik houd eraan om hulde te brengen aan de gedeputeerde

voor Cultuur, Luk Lemmens, en de medewerkers van de Provincie omdat ze meer wilden weten over deze manuscripten. Ze hebben ze onderzocht, gedigitaliseerd en experts geconsulteerd zodat deze verloren gewaande stukken optimaal gevaloriseerd kunnen worden. Ik kijk nu al reikhalzend uit naar al wat Gaspare Spontini nog voor ons in petto heeft!’

Het Spontini-project

Deze vier ontdekte werken dateren uit een, door gebrek aan beschikbare bronnen, minder bestudeerde periode uit Spontini’s leven, namelijk de overgang tussen zijn vroege carrière in Italië en zijn activiteiten in Parijs, waar hij werd gesteund door keizerin Joséphine. Over die periode schrijft Spontini-specialist Anselm Gerhard in *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*: ‘Minstens twaalf van zijn opera’s kenden hun première in Italië. Het lijkt erop dat hij tussen 1796 en 1802 in Rome, Florence en misschien ook Venetië werkte. Er is echter maar weinig onderzoek gedaan naar de details van zijn vroege carrière of naar de uitvoeringsdata van zijn stukken, omdat vele van deze operapartituren niet bewaard zijn.’

Deze vier teruggevonden werken helpen dus een lacune vullen in de biografie en de artistieke productie van Spontini. Daar waar de drie opera’s belangrijke schakels zijn in zijn operaproductie, onthult de cantate *L’ecclèsa gara* meer informatie over Spontini’s nauwe contacten met Napoleon en Joséphine. Het belang van deze vondst kan dan ook moeilijk overschat worden: het betreft vier definitief verloren gewaande werken uit een minder gedocumenteerde, maar cruciale periode uit het leven van een van de belangrijkste operacomponisten uit het begin van de 19de eeuw.

Om de schat aan partituren verder te kunnen bestuderen, zijn ze ondertussen gedigitaliseerd. De provincie sloot een overeenkomst af met de onderzoeksgroep van de Antwerpse Conservatoriumbibliotheek om te werken aan de uitgave van de partituren, de uitvoering en de opname ervan. Daarvoor bestaat er alvast interesse bij enkele grote ensembles en namen uit de internationale muziekwereld. Wordt dus vervolgd ... ■

MARCEL DE COCK
Provincie Antwerpen
Dienst Bibliotheken en Kunsten